INSTITUTUL DE ISTORIE DE PE LÂNGĂ FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CERNĂUȚI

MIRCEA LUTIC

O perioadă puțin cunoscută şi aproape necercetată din istoria culturii româneşti în Bucovina este cea a ultimului război, mai cu seamă anii 1941–1944, când romanitatea de aici, revenită la matcă, s-a dezvoltat, în ciuda condițiilor grele de beligeranță, pe un făgaş firesc, de normalitate şi echitate națională. Este un răstimp bântuit de contrarietăți şi incertitudini, dar de o manifestă efervescență culturală, de o febrilă resurecție a ethosului românesc. Deşi lipsită de instituția sa culturală de vârf – Universitatea –, Bucovina a întreținut în această perioadă o atmosferă de veritabilă culturalitate, aplicându-se în acest scop cele mai diverse modalități şi forme de redresare spirituală.

Pentru confirmarea celor spuse, vom încerca să redăm, în mare, momentele mai importante ale procesului cultural din provincie desfăşurat în acest scurt interval de timp, fără ambiția de a îmbrățişa toate aspectele lui multiple şi diverse.

După cum se ştie, în urma punerii în aplicarea a Pactului Ribbentrop-Molotov, din 23 august 1939, în iunie 1940, România a fost obligată, prin amenințarea cu forța, să evacueze nordul Bucovinei, inclusiv Universitatea cernăuțeană şi toate instituțiile şi societățile culturale, care formau zestrea culturală şi mândria acestui plai.

Neputându-se menține în refugiu – spațiul din care îşi recruta studenții fusese ocupat, profesorii erau răzleți pe aiurea, iar sediul, laboratoarele şi biblioteca rămăseseră în teritoriul înstrăinat –, Universitatea de la Cernăuți îşi întrerupe activitățile, în timp ce o parte dintre societățile de cultură îşi găsesc adăpost în diferite localități ale țării. Din masivul şi coerentul ansamblu universitar, constituit de-a lungul anilor cu mari strădanii şi risipit în doar câteva zile, s-a păstrat doar Facultatea de Teologie, care şi-a petrecut sorocul de un an de bejenie în oraşul Suceava. În august 1941, după reîntregire, din cauza dificultăților insurmontabile ale timpului de război, Comisia de Reorganizare a Învățământului

Analele Bucovinei, **XX**, *2* (41), p. – , Bucureşti, 2013

BDD-A32941 © 2013 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:17 UTC)

Superior hotărăşte desfiinţarea definitivă a Universităţii cernăuţene, dar cu perspectiva redeschiderii ei la prima ocazie favorabilă, partea salvată din bunurile academice fiind trecută în patrimoniul Universităţii din Iaşi.

După această dată, a continuat să existe o singură facultate – cea de Teologie –, care, după desfiinţarea Facultăţii Teologice din Iaşi, a revenit la Cernăuţi cu unii dintre profesorii şi studenţii acesteia din urmă, rămânând, la momentul respectiv, singura în funcţiune din întreaga Moldovă. Prin actul de înfiinţare, Facultatea de Teologie a primit iniţial statutul de organizare autonomă sub egida Ministerului Culturii Naţionale. Ulterior, ea a fost trecută, ca structură subordonată, în sistemul Universităţii ieşene. Aceeaşi comisie de reorganizare a decis ca Politehnica „Gh. Asachi" din Iaşi să fie strămutată la Cernăuţi şi completată cu încă două facultăţi: una de construcţii şi alta de mine. Răspunderea pentru reorganizarea acestei instituţii pe teren bucovinean a fost pusă în seama profesorului Cristea Ottin, rectorul ei[1].

Necesitatea redeschiderii Universităţii cernăuţene a fost abordată în mai multe rânduri, ca o chestiune de prestigiu, atât pentru spiritualitatea Bucovinei, cât şi pentru spiritualitatea românească în ansamblu. Astfel, la 22 august 1941, ziarul „Universul" publică, sub semnătura corespondentului său cernăuţean, Constantin Loghin, articolul cu titlul *Problema Universităţii româneşti din Cernăuţi. De ce a fost desfiinţată această Universitate şi de ce ar trebui să ia din nou fiinţă*. Apreciind importanţa articolului, gazeta „Bucovina" îl reproduce prompt chiar în ziua următoare[2]. După un succint excurs în istorie, autorul relevă meritele acestui aşezământ bucovinean de elită în opera de afirmare a românismului în ţinut şi, contestând oportunitatea închiderii Universităţii, aduce dovezi de netăgăduit în favoarea redeschiderii ei, fapt care ar constitui „cel mai vădit certificat de înălţare sufletească".

La puţin timp după decizia Comisiei de Reorganizare a Învăţământului Superior, decizie despre care s-a vorbit mai sus, în luna octombrie 1941 o delegaţie de profesori universitari, condusă de fostul prorector al Universităţii din Cernăuţi, Maximilian Hacman, se prezintă în audienţă la guvernatorul Bucovinei, Corneliu Calotescu, înmânându-i un memoriu în problema respectivă, cu argumente peremptorii de ordin istoric şi cultural. Semnat de 39 de personalităţi ale vieţii academice bucovinene, profesori şi conferenţiari, printre care Vasile Tarnavschi, Eugen Botezat, Ion Nistor, Vasile Gheorghiu, Maximilian Hacman, Teofil Sauciuc-Săveanu, Nicolae Cotos, Vladimir Prelipcean şi alţii, memoriul a fost înaintat şi celor mai înalte foruri de decizie ale ţării, precum şi lui Radu Rosetti, ministrul Culturii Naţionale, Cultelor şi Artelor[3].

După îndelungate dezbateri (şi temporizări), întreţinute la diferite niveluri,

[1] Conf. *Soarta Universităţii din Cernăuţi*, în „Bucovina", „ziar de afirmare românească", Cernăuţi, anul I, nr. 33, 20 august 1941, p. 7.

[2] *Ibidem*, nr. 36, 23 august 1941, p. 2.

[3] *Ibidem*, anul I, nr. 80, 13 octombrie 1941, p. 3.

BDD-A32941 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:17 UTC)

chestiunea era pe cale de rezolvare. În iulie 1943, în corespondența *Universitatea din Cernăuți se va deschide în curând*, ziarul „Bucovina" relata[4] că o delegație condusă de același Maximilian Hacman și compusă din foștii profesori universitari Radu Sbiera, Alexandru Ieșan, Leca Morariu, Erast Tarangul, Orest Marcu, Ilie Bacinschi, Petru Procopovici și Vasile Negru, a discutat cu guvernatorul Corneliu Dragalina diverse aspecte, privind reînființarea Universității cernăuțene, „veche instituție de cultură și tradiție românească a Bucovinei". Au fost abordate probleme privind localul, componența corpului didactic, colaborarea cu Politehnica „Gh. Asachi" etc. „Bucovina" va mai reveni la această temă în numerele sale din 5 august, același an, cu articolul lui Alexei Dragu, *Spre realizarea unei mari probleme naționale*[5], la 27 august cu articolul lui Emil Costea, *Universitatea Cernăuților*[6] și, la 24 septembrie, cu articolul lui Maximilian Hacman, *Misiunea națională a Universității din Cernăuți*[7]. Situația economică dificilă și precaritatea finanțelor țării, aflată în împrejurări de război, dar, mai ales, evenimentele care s-au precipitat în curând au zădărnicit redeschiderea acestei instituții de anvergură a culturii bucovinene. Au continuat, însă, să funcționeze Facultatea de Teologie (în fosta ei reședință) și Politehnica „Gh. Asachi" (în fostul sediu al Facultății de Litere și Filosofie).

În condițiile anevoioase din perioada conflagrației, Facultatea Teologică cernăuțeană și-a inaugurat cursurile din primul an la 11 noiembrie 1941 fără mari festivități și cu minim de publicitate[8]. În schimb, deschiderea anului al doilea de studii, la 25 octombrie 1942, a fost marcată de un fast deosebit și de prezențe proeminente. Au participat mitropolitul Tit Simedrea, guvernatorul Bucovinei, Corneliu Calotescu, primarul municipiului Cernăuți, Dumitru Galeș, decanul Vasile Loichiță și tot corpul profesoral al Facultății, precum și rectorul Universității din Iași, Mihail David, precum și secretarul general al acestei Universități, Emil Gherasimescu etc.[9].

Inițial, Facultatea de Teologie a avut 349 de studenți (după datele de la începutul anului 1942), dintre care 90 bursieri ai ministerului. În anul de studii 1942–1943 erau deja 373 de studenți și șapte studente. Prin activitatea sa, această instituție era de fapt „un fragment de universitate", care a cultivat mai „toate ogoarele academice", cum a caracterizat-o Dragoș Vitencu. Pe lângă disciplinele teologice tradiționale, se predau cursuri de filosofie, istorie națională, limba și literatura română, muzică bisericească, limbile slavă, germană și rusă. Facultatea de Teologie avea o bibliotecă fără egal (circa 30 000 de volume), care, chiar și

[4] *Ibidem*, anul III, nr. 635, 22 iulie 1943, p. 3.

[5] *Ibidem*. anul III, nr. 649, 5 august 1943, p. 3.

[6] *Ibidem*, anul III, nr. 668, 27 august 1943, p. 3.

[7] *Ibidem*, anul III, nr. 693, 24 septembrie 1943, p. 1, 3.

[8] *Ibidem*, anul I, nr. 106, 14 noiembrie 1941, p. 3.

[9] Vezi Ion Ignătescu, *Facultatea de Teologie din Cernăuți și-a deschis cursurile*, ibidem, anul II, nr. 412, 28 octombrie 1942, p. 4, 7.

BDD-A32941 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:17 UTC)

după pierderile irecuperabile suferite în timpul dezastrului din 1940 (8 000 de volume nimicite în mod barbar), rămăsese una din cele mai bogate din ţară. Redeschisă la 19 februarie 1943, după o reorganizare din temelii a fondurilor, biblioteca l-a avut în frunte pe părintele diacon Traian Prodan, o personalitate bucovineană bine cunoscută.

Corpul didactic a efectuat o susţinută muncă în afara facultăţii, în cadrul cursurilor de popularizare şi al conferinţelor publice[10], precum şi prin predici rostite cu diverse ocazii religioase. Profesorii şi studenţii au organizat un cor al facultăţii şi un altul pe lângă Căminul Cultural de la Roşa-Stâncă, au iniţiat numeroase şezători culturale. La Expoziţia „Bucovina întregită", din l noiembrie 1942, Facultatea a prezentat bogatele şi valoroasele realizări ştiinţifice ale teologilor ei, cărţi bisericeşti rare, manuscrise de mare interes cultural-istoric, reproduceri de pictură şi grafică, documente despre aflarea lui Mihai Eminescu la Cernăuţi şi altele.

Savanţii Facultăţii au dezvoltat şi o susţinută activitate editorială. La şedinţa din 28 februarie 1942 a decanatului, s-a adoptat hotărârea să fie reluată apariţia prestigioasei reviste „Candela", cu Vasile Gheorghiu ca director şi cu Milan-Pavel Şesan ca secretar de redacţie[11]. În scurtul răstimp cât Facultatea de Teologie a existat la Cernăuţi, ca unitate separată, cu titlul de „mădular universitar", profesorii ei au scos zeci de lucrări de valoare, marcate de o solidă fundamentare ştiinţifică şi de o exemplară exactitate teologică. La 5 martie 1942, în cadrul Facultăţii de Teologie a fost inaugurat Institutul „Cernăuţi", organizat şi condus de Leca Morariu, aşezământ care a înscris în patrimoniul românesc al Bucovinei realizări de autentică respiraţie culturală şi osârdie naţională, lăsând numai în plan editorial peste 30 de fascicole pe cele mai diverse teme, care au format o întreagă colecţie. În toamna anului 1943, când pregătirile pentru redeschiderea Universităţii cernăuţene erau în toi, pe lângă Institut a fost creată o secţie ştiinţifică, ca nucleu al viitoarei Facultăţi de Ştiinţă.

Condiţiile de trai ale studenţilor teologi, în pofida regimului de război, erau asigurate la nivelul celor mai bune standarde de viaţă. Facultatea a avut iniţial două internate: „Al. Xenopol" şi „Junimea" (director Oreste Bucevschi) pentru 105 studenţi. Ulterior s-a adăugat un al treilea cămin, „Mitropolia", aşa că numărul studenţilor asiguraţi cu cămin a crescut până la 124.

O pagină de osebită prestanţă în munca Facultăţii de Teologie din Cernăuţi în această perioadă este legată de existenţa Institutului de Istorie de pe lângă aceasta, for ştiinţific cu merite atât în istoriografia noastră ecleziastică, cât şi în istoriografia naţională românească, în ansamblu.

[10] Activitatea aceasta, conjugată cu cea a altor instituţii şi societăţi, devenise la ora aceea, în plină beligeranţă, atât de intensă, încât contemporanii susţineau – mai în glumă, mai în serios – că oraşul Cernăuţi era bolnav de inteligenţă, „un sanatoriu cultural", unde puteai face o adevărată „cură de... conferinţe".

[11] „Bucovina", anul II, nr. 197, 7 martie 1942, p. 2.

BDD-A32941 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:17 UTC)

Constituit la 28 noiembrie 1942, Institutul a avut o viață scurtă, dar de o certă profesionalitate, despre care se ştie neîngăduit de puțin chiar şi în lumea ştiințifică de profil. Deşi ziarul „Bucovina" i-a oglindit cu regularitate şi scrupulozitate activitatea, publicând dări de seamă provenind de la toate şedințele lui de lucru, cei mai mulți dintre investigatorii de azi – de publicul larg, dornic să cunoască trecutul Bucovinei, nici nu mai vorbim! –, neavând acces la colecțiile ziarului, incomplete chiar şi în biblioteci de mare prestigiu, nu au cunoştință de munca acestui Institut decât la nivelul unor ştiri sumare şi nu întotdeauna precise, ce migrează dintr-o publicație în alta. Or, acest aşezământ a fost, la vremea sa, un punct omega al vieții naționale, o autoritate bucovineană incontestabilă în domeniu, cu membri de înaltă notorietate ştiințifică, personalități proeminente ale spiritualității româneşti, istorici, filosofi şi filologi care au publicat multiple lucrări importante, au editat reviste şi anuare de specialitate, au organizat şi au condus săpături arheologice[12] etc.

Preşedinte al Institutului a fost Simion Reli, iar secretar Teodor Balan. Printre membrii lui activi şi onorari s-au numărat Leca Morariu, Milan-Pavel Şesan, Nicolae Grămadă, Constantin Loghin, Gheorghe Duzinchevici, Vasile Gheorghiu, Constantin Tomescu, Victor Morariu, Ion Nistor, Alois Grigorovici, Ion Zugrav, Vasile Loichiță, Alexandru Ieşan, Alexandru Ciurea, Ceslav Ambrojevici, Erast Costea, Dimitrie Onciulescu, Alfred Klug, Orest Bucevschi, Petru Procopovici, Nicolae Prelipcean, Filaret Doboş, Cicerone şi Valerian Iordăchescu, Vladimir Prelipcean, Iustin Moisescu, Nicolae Popescu-Prahova, Alexandru Bocănețu, Dimitrie Bucevschi, Nicodim Iţcuş, Vlad Bănățeanu, Ştefan Slevoacă, Ilie Mandiuc, Teodor Bodogae etc. Atât la Cernăuți, cât şi, mai târziu, în refugiu, la Suceava, Institutul a întreținut legături cu prestigioase instituții şi asociații culturale din Berlin, Roma, Washington, Atena, Sofia, Praga, Bruxelles, München, Leipzig şi altele, făcându-se astfel cunoscut în plan european, ba chiar şi universal.

Cercetând fondurile Arhivelor Statului din Cernăuți, am descoperit, printre altele, într-un dosar cu documente ale istoricului bucovinean Teodor Balan (Fond *216*, inventar 7, cotă 6), procesele-verbale ale respectivului Institut, cuprinzând o „cardiogramă" a şedințelor de lucru, începând de la cea de constituire, din 28 noiembrie 1942, până la cea din 22 februarie 1944, care s-a dovedit a fi ultima şedință de lucru de la Cernăuți. Or, în martie acelaşi an, din cauza invaziei bolşevice, Institutul s-a mutat la Suceava, unde a fost desființat în aprilie 1948, odată cu desființarea Facultății de Teologie aflată acolo în refugiu[13].

„Cartea proceselor-verbale" ocupă, din dosarul respectiv de 93 de file

[12] Bunăoară, unul dintre membrii Institutului, anume Ceslav Ambrojevici, a organizat şi condus, sub auspiciile secției locale a Societății pentru Cultură, săpături arheologice sistematice la Mahala, județul Cernăuți.

[13] Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei (1775–1994)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A., 1993, p. 14.

BDD-A32941 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:17 UTC)

numerotate, 22 de foi (de la 72 la 93), adică 28 de pagini scrise, restul filelor, pe verso, fiind albe. Blocul include, pe lângă procesele-verbale ale şedinţelor de lucru, textul invitaţiei (foaia 72, revers) şi cererea lui Gheorghe Duzinchevici de demisie din comitetul de conducere, purtând data de 21 mai 1943, cu rezoluţia, din 22 mai, a lui Simion Reli de satisfacere a cererii (foaia 73, recto plus reverso). Pe foaia 72, sus în dreapta, se află ştampila: „Facultatea de Teologie Cernăuţi. Institutul de Istorie", iar jos, în stânga, nota: „Începutul: 28 noiembrie 1942".

Nutrind speranţa că aceste procese-verbale vor aduce lumină cândva în cunoaşterea activităţii Institutului de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuţi, noi le-am publicat în revista „Glasul Bucovinei"[14] cu notele de rigoare şi, pentru o mai largă cuprindere a faptelor, cu trimiteri amănunţite la dările de seamă din ziarul „Bucovina".

[14] Vezi Mircea Lutic, *Institutul de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuţi. Procesele-verbale ale şedinţelor ţinute în perioada 29 noiembrie 1942–22 februarie 1944*, în „Glasul Bucovinei", revistă trimestrială de istorie şi cultură, Cernăuţi-Bucureşti, anul II, nr. 3 (7), iulie–septembrie 1995, p. 79–98.

BDD-A32941 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:17 UTC)

INSTITUTUL DE ISTORIE DE PE LÂNGĂ FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN CERNĂUȚI

MIRCEA LUTIC

Das Institut für Geschichte an der Theologiefakultät in Czernowitz

Der Verfasser präsentiert die wichtigsten Momente der kulturellen Entwicklung der Bukowina in der Periode 1941–1944, als sich die Provinz durch eine Stimmung authentischer Kulturalität kennzeichnete und als die verschiedensten Arten und Formen geistiger Wiederbelebung zu diesem Zweck verwendet wurden.

Als erster Aspekt wird die Wiedereröffnung der Czernowitzer Universität behandelt, derer Kurse 1940 nach der Besetzung des Norden der Bukowina nicht mehr abgehalten wurden. Die schwierige ökonomische Lage und die danachfolgenden Ereignisse behinderten die Wiederaufnahme der Tätigkeit dieser sehr wichtigen Kulturinstitution der Bukowina. Trotzdem setzten die Theologiefakultät und das „Gheorghe Asachi"-Polytechnikum ihre Aktivitäten in der Provinz fort. Der Verfasser präsentiert weiter einige Informationen über die Entwicklung der Theologiefakultät in der erwähnten Periode, sowie über das Institut für Geschichte, das am 28. November 1941 unter der Leitung Simion Relis gegründet wurde.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Czernowitz, Universität, Institut für Geschichte, Theologiefakultät, Kulturleben.

BDD-A32941 © 2013 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:17 UTC)